

Okuma Sosyolojisi: Ankara'da Oturanların Okuma Alışkanlıkları Üzerine Bir Araştırma

Sociology of Reading: An Investigation of Reading Habits of People Living in Ankara

Bülent Yılmaz*

Öz

Bu araştırmada Ankara'daki 6 yaş ve yukarısı nüfusun okuma alışkanlıkları sosyolojik açıdan irdelenmektedir. Bunun için Ankara'da alt, orta ve üst sosyo-ekonomik sınıflarda 600 hanede oturan 1800 kişiye anket uygulanmıştır. Araştırmada, kişilerin okuma alışkanlıklarının yaş, cinsiyet, medeni durum, meslek, eğitim düzeyi, coğrafik geçmiş, gelir düzeyi, anne-babanın eğitim düzeyi gibi değişkenlerle ilişkisi incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda, kişilerin kitap okuma sıklıklarının bu değişkenlere (cinsiyet hariç) bağlı olarak farklılık gösterdiği anlaşılmıştır. Okuma alışkanlığı ile eğitim arasında güçlü bir ilişki olduğu görülmüştür.

Abstract

This paper examines from a sociological viewpoint the reading habits of people living in Ankara. Data was gathered through a questionnaire which was completed by 1800 persons (6 years old and above) residing in 600 households. Households were selected from various districts of Ankara where low-income, middle-class and well-off families lived. In this research reading habits of subjects were investigated on the basis of the following variables: age, sex, occupation, marital status, geographic origin, levels of education and income, and the level of parents' education. It was found that the frequency of reading books is dependent on all the variables (except sex) mentioned. There is a strong relationship between subjects' level of education and their reading habits.

Giriş

Bireysel düzlemde sağlıklı ve gelişmiş bir kişiliğin en önemli kaynaklarından birisi olan okuma (okuma alışkanlığı), toplumsal düzlemde ise demokratik yapının ve uygarlığın temellerini oluşturan bir unsurdur. Okuma toplumların az gelişmişlik sorununu aşmalarında, ekonomi, eğitim ve kültür alanlarında göstermeleri gereken çabaların hem bir bileşeni ve hem de hızlandırıcısı niteliğindedir.

Genellikle, bireysel boyutta algılanan okumanın, gerçekte, bireyselliği de içeren toplumsal bir olgu olduğu söylenebilir. Bu durumda konunun / sorunun toplumsal etkenler bazında ele alınması gerekmektedir. "Sosyo-ekonomik etkenler" olarak

* Bülent Yılmaz H. Ü. Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü Araştırma Görevlisidir.

kavramlaştırdığımız bu etkenler, okumanın sosyolojik çözümlenmesinde önemli ipuçları sunmaktadır.

Okuma Sosyolojisi

“Okuma sosyolojisi” kavramı IFLA’nın (International Federation of Library Associations and Institutions) yıllık konferansında (1985) “Okuma Araştırmaları” (Research in Reading) adıyla oluşturulan “Yuvarlak Masa” (Round Table) toplantısı çerçevesinde yapılan çalışmalar sonucu (IFLA 1985: 210) 1989 yılında yapılan IFLA Yıllık Konferansında ortaya atılmıştır (IFLA 1989: 212). IFLA’nın bu kavram ile genelde amaçladığı, çeşitli ülkelerin yapacakları okuma araştırmalarının karşılaştırılarak, konunun, farklı toplum ve kültürler göre ele alınıp analiz edilmesi, dolayısıyla sosyolojik bir içeriğe kavuşturulmasıdır.

Okuma sosyolojisi, okumanın sosyolojik bir olgu olarak irdelenmesi; bir başka deyişle, sosyolojik kuram, etken ve nedenler temelinde incelenerek, çözümlenmesidir. Birey okuma eylemini toplumun bir üyesi olarak gerçekleştirmektedir. Thomas (1993: 166) bireyin okumasında kültürel, dinsel ekonomik ve politik yapının önemli olduğunu belirtmektedir. Gassol (1993: 171) ise bu konuda teknolojinin gelişimine dikkat çekmektedir. Richards (1992: 217-218) toplumların okuma alışkanlığı ile ilgili pek çok soruya, okumanın, o topluma ilişkin tarihsel kökleri üzerine yapılacak araştırmalarla yanıt bulunabileceğini vurgulamaktadır.

Okuma ile ilgili araştırmaların, teknik yönden çok kültürel, tarihsel, sosyolojik yapılar temelinde yapılması eğilimi göze çarpmaktadır. Dubrovskaya (1992: 216) Amerikalı ve Sovyet gençlerinin okuma alışkanlıklarında farklı nedenlerin söz konusu olduğunu belirtirken; Sever ve Branse (1992: 218) İsrail’de okuma alışkanlığına yönelik olarak yaptıkları bir araştırmada, bu alışkanlıkta eğitimin niteliğinin, medyanın ve laik devletin etkisine dikkat çekmektedirler. Kolodziejska (1988: 200) okumanın hem kültürel bir olgu ve hem de toplumsal yaşama katılımın bir köprüsü, yani sosyolojik bir form olarak alınmasını önermektedir. Mesic (1991: 198) Yugoslavya’daki yetersiz okuma düzeyinin, tarihsel geçmiş, bölgelerarası ekonomik eşitsizlik ve okuryazarlığa bağlı olduğunu öne sürmüştür. Fasick (1986: 211) okumanın yaş ve cinsiyetle ilişkisine dikkat çekerken, Luckham (1986: 212), çok net olarak, okuma olgusunun sosyolojik çerçevede incelenmesi gerektiğini belirtmektedir. Zapata’nın (1994: 123) UNESCO istatistiklerine dayanarak belirttiği, 1990’lı yıllarda dünya nüfusunun %27,7’sinin fonksiyonel okumaz-yazmaz, bu okumaz-yazmazların %98’inin de az gelişmiş ülkelere ait olduğu gerçeği okumanın sosyolojik bir olgu olması niteliğini ortaya koymaktadır. Hatta Garret (1991: 382), Eco’nun “Gülün Adı” isimli romanının kütüphane ve okuma sosyolojisine iyi bir örnek olduğunu söylemektedir.

Okuma sosyolojisi için çizilecek genel kuramsal çerçevenin temel boyutları şunlar olabilir:

1. Toplumların kültürel tarihlerinin ve şu an içinde bulundukları noktanın sözlü-yazılı-görsel kültür sürecinde ele alınıp değerlendirilmesi;
2. Toplumların sanayileşme / sanayileşmeme temelinde değerlendirilmesi;
3. Toplumların sanayileşme / sanayileşmemeye bağlı olarak kentleşme / kentleşmeme / çarpık kentleşme temelinde incelenmesi;

4. Toplumların, toplumsal organizasyon (yapı), grup, grup normları, yaşama tarzı, statü, rol vb. sosyolojik etkenler çerçevesinde irdelenmesi.
5. Toplumların, sahip oldukları (varolan) toplumsal değerler temelinde incelenmesi;

Sözü edilen bu beş ana çizgi temelinde söyleyecek olursak:

- a. Okuma, sağlıklı bir geçişle gerçekleştirilmiş yazılı kültürün ürünü / sonucudur;
- b. Okuma, sanayileşmiş toplumun eylemidir;
- c. Okuma, kentleşme sürecini tamamlamış toplumların eylemidir;
- ç. Okuma, toplumsal grupların, belirledikleri normlar çerçevesinde bireylerin statülerine ve yaşama tarzlarına göre, onlardan bekledikleri bir rol olarak gerçekleşebilir;
- d. Okuma, toplumda, eylemlerimizi yönlendiren bir değer niteliğine ulaştığında gerçekleşebilir.

Bireysel sosyo-ekonomik özelliklerin toplumsal yapının (etkenlerin) kişi düzeyindeki yansımaları olduğu söylenebilir. Böyle olunca, bireysel sosyo-ekonomik özellikler ile toplumsal etkenlerin aynı gerçeğin iki ucu oldukları, dolayısıyla birbirlerini ifade etme anlamında ilişkileri olduğu düşünülebilir. İşte, bu araştırma ile, okuma alışkanlığını, belirlediğimiz sosyo-ekonomik özellikler temelinde incelerken bu konuda toplumsal etkenlere ışık tutarak sosyolojik bir analiz yapmaya çalışacağız.

Ankara'da 6+ Yaş Nüfusunun Okuma Alışkanlıklarının Sosyolojik Yönden İncelenmesi

Amaç

Bu araştırmanın amacı, bireylerdeki okuma alışkanlığının sosyolojik (sosyo-ekonomik) etkenler (değişkenler) temelinde incelenerek, analiz edilmesidir.

Yöntem

Bu çalışmada evren olarak belirlenen Ankara Büyükşehir Belediyesi sınırları içinde kalan beş ilçedeki toplam 322 mahalle ve 671.588 haneden 16 mahalle ve 600 hane örneklem olarak seçilmiştir. Örneklem 0.05 yanılma olasılığından 1.96 t tablo değeri ile şu formüle göre belirlenmiştir:

$$n_o = \frac{t^2 \cdot p (1-p)}{d^2}$$

Örneklem için belirlenen sayıdaki mahalle ve hanelerin üç sosyo-ekonomik düzeye (alt, orta, üst) göre oransal dağılımları,

$$n_{(A-O-U)} = \frac{N_{(A-O-U)}}{N}$$

formüllerine göre bulunmuştur. Bu formülde n_o , örneklem sayısını; t , tablo değerini; f , örneklem evrenden rasgele çekilme olasılığını ya da oranını; d , iki örneklem ya da grup ortalamaları arasındaki farkı; N , ise evreni temsil etmektedir. Örneklemdeki 16 mahallenin 10'u alt, 4'ü orta ve 2'si de üst sosyo-ekonomik düzeyden; aynı biçimde 600 hanenin 260'ı alt, 200'ü orta ve 140'ı da üst sosyo-ekonomik düzeyden seçilmiştir. Çalışmada, 600 hanede toplam 1800 kişiye (6+ yaş) anket uygulanmıştır. Örneklem iki aşamalı (mahalle ve hane) tabakalı yöntemle seçilmiştir. Ankara'da bulunan mahallelerin sosyo-ekonomik dağılımlarına ilişkin veriler Devlet İstatistik Enstitüsü Genel Müdürlüğünden elde edilmiştir.

Araştırmanın alan çalışması 1994'ün Mart, Nisan ve Mayıs aylarında yapılmıştır. Elde edilen veriler ilgili serbestlik derecesi (SD) ve %95 güven aralığında Khi Kare (χ^2 H) ve kontenjan (contingency) katsayısı (korelasyon) teknikleriyle değerlendirilmiş, bunlar için gerekli hesaplamalar H.Ü. Bilgi İşlem Merkezi tarafından SAS istatistik programıyla gerçekleştirilmiştir.

Araştırma İle İlgili Kavramlar

Okuma Alışkanlığı: Bireyin, bir zevk ve gereksinim kaynağı olarak algılaması sonucu okuma eylemini yaşam boyu sürekli ve düzenli bir biçimde ve eleştirel bir nitelikte gerçekleştirmesidir.

Okuma Sıklıkları:

Yılda 1-5 kitap okuyan:	Az okuyan okuyucu
Yılda 6-11 kitap okuyan:	Alt-orta sıklıkta okuyan okuyucu
Yılda 12-20 kitap okuyan:	Üst-orta sıklıkta okuyan okuyucu
Yılda 21 ve daha fazla kitap okuyan:	Sık okuyan okuyucu

Sosyo-ekonomik özellikler: Yaş, cinsiyet, medeni durum, coğrafik köken (geçmiş) olarak belirlenmiştir.

Sosyo-ekonomik bölge: Ankara'daki alt, orta ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki semtler.

Araştırmanın Hipotezleri

1. Bireylerin okuma alışkanlığı düzeyleri, sahip oldukları sosyo-ekonomik özelliklere göre değişmektedir.
2. İçinde yaşadığı sosyo-ekonomik koşulların niteliği bireyin okuma alışkanlığını etkilemektedir.
3. Anne ve babanın eğitim düzeyi, kitap okuma sıklıkları ve çocuklarının okumalarına ilişkin tutumları, bireylerin okuma alışkanlığını etkiler.
4. Eğitim düzeyi, okuma alışkanlığı ile en güçlü ilişkiye sahip sosyo-ekonomik değişkendir.

Araştırma Verilerinin Değerlendirilmesi

Tablo 1'de de görüleceği gibi hiç kitap okumayanlar toplumda¹ en büyük çoğunluğu oluştururken, gerçek okuyucu olarak yorumlayabileceğimiz sık okuyan okuyucular en düşük orandadır. Hiç kitap okumayanlardan sık kitap okuyanlara doğru gidildikçe oranlar düzenli olarak düşmektedir. Hiç kitap okumayanlarla az kitap okuyanların toplam oranı yaklaşık %66 iken, gerçek okuyucu oranının %9 düzeylerinde olması dikkat çekicidir.

Tablo 1. Toplumda Kitap Okuma Sıklıkları

Kitap Okuma Sıklıkları	%
Hiç Okumam	35.5
1 - 5	30.1
6 - 10	16.5
12 - 20	9.2
21 ve üzeri	8.7

Okuma sıklıkları açısından sosyo-ekonomik bölgeler² arasında anlamlı bir farklılık söz konusudur (tablo 2). Her okuma sıklığında oranlar (hiç okumam sıklığı dışında), alt sosyo-ekonomik bölgeden üst sosyo-ekonomik bölgeye doğru gittikçe artmaktadır. Bir başka deyişle, sosyo-ekonomik açıdan avantajlı bireylerin okuma düzeyleri daha yüksektir. Ancak, her üç sosyo-ekonomik bölgede de yılda 21 ve daha fazla kitap okuyanlar en düşük oranlardadır. Hiç okumama ve sık okuma bazlarında alt ve üst sosyo-ekonomik bölgeler arasındaki anlamlı farklılık dikkati çekmektedir.

Tablo 2. Sosyo-Ekonomik Bölgelere Göre Kitap Okuma Sıklıkları

Kitap Okuma Sıklıkları	Alt	Orta	Üst
Hiç Okumam	55.1	25.8	13.1
1 - 5	23.1	31.8	40.7
6 - 10	11.5	20.0	20.7
12 - 20	5.3	11.8	13.1
21 ve üzeri	5.0	10.6	12.4
N= 1800	SD= 8	$\chi^2H=118.273$	P<.05

Yaşa Göre Okuma Sıklıkları

Yaş grupları arasında okuma sıklıkları açısından anlamlı bir fark görülmektedir (tablo 3). Gerek hiç okumama ve gerekse sık okuma bazlarında belli bir yaştan sonra yaş yükseldikçe okuma oranlarının düşmesi ters orantılı bir ilişkiyi göstermektedir. Ancak, her yaş grubunda sık okuma düzeyi en alt oranlardadır. En çok kitap okuyan yaş grubunun gençler (15-24) olduğu, onları 25-34 yaş grubunun izlediği anlaşılmaktadır. Altmışbeş yaş ve üzerindeki bireylerin okuma düzeyleri çok düşük görünmektedir. Tüm yaş gruplarında hiç okumayanlarla, yılda 1-5 arası kitap okuyanların toplam oranları yarıyı geçmektedir.

¹ Bu terim belirlenen örneklemin temsil ettiği alana (Ankara) ilişkin olarak kullanılmaktadır.

² Ankara'daki alt, orta ve üst sosyo-ekonomik semtler kastedilmektedir.

Tablo 3. Toplumda Yaş Gruplarına Göre Kitap Okuma Sıklıkları (%)

Yaş	Hiç Okumam	1-5	6-11	12-20	21 ve Üzeri
6 - 14	29.8	38.8	21.4	3.5	6.5
15 - 24	20.7	32.6	22.4	13.3	11.0
25 - 44	45.3	27.6	11.4	7.9	7.8
45 - 64	54.0	24.9	10.0	5.6	5.5
65 yaş ve üzeri	77.2	12.3	7.1	1.7	1.7
N= 1800	SD= 16	$\chi^2H=227.113$			P<.05

Cinsiyete Göre Okuma Sıklıkları

Okuma sıklıkları açısından cinsiyet grupları arasında erkekler lehine küçük bir farklılık söz konusuysa da, aralarında anlamlı bir farklılık görülmemektedir (tablo 4). Tüm okuma sıklıklarında %1-2 puanlık farklar söz konusudur.

Tablo 4. Cinsiyete Göre Okuma Sıklıkları

Cinsiyet	Hiç Okumam	1-5	6-11	12-20	21 ve Üzeri
Erkek	34.4	29.8	16.0	9.9	9.9
Kadın	36.7	30.4	17.0	8.5	7.4
N= 1800	SD= 4	$\chi^2H= 4.804$			P>.05

Medeni Duruma Göre Okuma Sıklıkları

Kitap okuma sıklıkları bakımından bekâr bireylerin diğer bireylerden anlamlı oranda farklı oldukları anlaşılmaktadır. Özellikle, hiç okumama ve yılda 21 ve daha fazla kitap okuma sıklıklarında bu somut olarak görülmektedir. Evli bireylerin yaklaşık %79'unun hiç kitap okumamaları ya da az kitap okumaları, onların birer ebeveyn (ya da aday) olmaları da göz önüne alınırsa oldukça düşündürücüdür. Tüm gruplarda sık okuma en düşük yoğunluğa sahip görünmektedir.

Tablo 5. Medeni Duruma Göre Kitap Okuma Sıklıkları (%)

Medeni Durum	Hiç Okumam	1-5	6-11	12-20	21 ve Üzeri
Bekâr	21.7	30.1	22.3	11.3	11.6
Evli	50.9	27.9	10.1	6.3	4.8
Diğer	53.9	21.4	4.9	11.9	7.9
N= 1800	SD= 8	$\chi^2H= 243.795$			P<.05

Eğitim Düzeyine Göre Okuma Sıklıkları

Bireylerin eğitim düzeyleri ile kitap okuma sıklıkları arasında doğru orantılı bir ilişki görülmektedir. Buna göre, örneğin; okur yazar bireylerden üniversite mezunu bireylere doğru gittikçe hiç okumama bazındaki oranlar anlamlı bir biçimde düşmekte; buna karşın yılda 21 ve daha fazla kitap okuma bazında ise yükselmektedir. İlkokul mezunu bireylerin yaklaşık %81'i hiç kitap okumazken, bu oran üniversite mezunu bireylerde %9'a düşmektedir. Ancak, yine de tüm eğitim düzeyindeki birey gruplarında "hiç

okumama"dan yılda 21 ve daha fazla kitap okuma sıklığına doğru gidildikçe oranlar düşmektedir.

Tablo 6. Eğitim Düzeyine Göre Okuma Sıklıkları (%)

Eğitim Düzeyi	Hiç Okumam	1-5	6-11	12-20	21 ve Üzeri
Okur yazar	89.4	8.5	2.1	0	0
İlkokul mezunu	80.8	12.8	3.2	2.8	0.4
Ortaokul mezunu	54.4	39.8	2.9	2.9	0.0
Lise mezunu	27.0	38.9	18.3	7.6	7.2
Üniversite mezunu	8.6	33.1	24.8	18.4	15.1
N= 1800	SD= 16	$\chi^2H= 833.673$			P<.05

Anne-Babanın Eğitim Düzeylerine Göre Okuma Sıklıkları

Tablo 7a ve 7b'ye göre, anne ve babaların eğitim düzeyleri bireylerin okuma sıklıklarını etkilemektedir. Anne ve babaların eğitim düzeyleri yükseldikçe bireylerin de okuma düzeyleri yükselmektedir. Örneğin, babası okur yazar olmayan bireylerin %80.4'ü hiç kitap okumazken, bu oran, babası üniversite mezunu bireyler için %10.3'tür. Aynı biçimde, anneleri okur yazar olmayan bireylerin yalnızca %5.2'si yılda 21 ve daha fazla kitap okurken, anneleri üniversite mezunu olan bireylerde bu oran %22.7'ye yükselmektedir.

Tablo 7a. Annenin Eğitim Düzeyine Göre Bireyin Okuma Sıklıkları (%)

Eğitim Düzeyi	Hiç Okumam	1-5	6-11	12-20	21 ve Üzeri
Okur yazar olmayan	62.6	21.0	7.5	3.6	5.2
Okur yazar	42.7	31.8	12.3	7.3	5.9
İlkokul mezunu	27.2	33.9	20.1	10.1	8.7
Ortaokul mezunu	18.1	36.9	18.8	16.1	10.1
Lise mezunu	13.7	30.7	26.9	15.4	13.2
Üniversite mezunu	3.4	35.2	25.0	13.6	22.7
N= 1800	SD= 20	$\chi^2H= 318.272$			P<.05

Tablo 7b. Babanın Eğitim Düzeyine Göre Bireyin Okuma Sıklıkları (%)

Eğitim Düzeyi	Hiç Okumam	1-5	6-11	12-20	21 ve Üzeri
Okur yazar olmayan	80.4	9.6	3.3	4.3	2.4
Okur yazar	56.6	26.1	8.3	3.9	4.9
İlkokul mezunu	37.1	31.8	14.9	7.9	8.3
Ortaokul mezunu	27.7	38.7	17.9	8.9	6.8
Lise mezunu	15.6	31.5	26.6	13.1	13.1
Üniversite mezunu	10.3	36.3	24.2	15.4	13.9
N= 1800	SD= 20	$\chi^2H= 387.066$			P<.05

Mesleklere Göre Okuma Sıklıkları

Okuma sıklıkları açısından meslekler arasında anlamlı bir farklılık görülmektedir (tablo 8). Genelde, okuma ve bilgiye dayalı mesleklere sahip bireyler (memur, öğrenci), bu olgulara dayanmayan mesleklere (çiftçi, esnaf, ev kadını gibi) sahip bireylere göre daha çok okumaktadırlar. Ancak, tüm meslek gruplarında yoğunlaşma

1-5 kitap okuma sıklığındadır. Daha fazla boş zamana sahip olmaları işsiz bireylerin çok okumalarına neden olabilir.

Tablo 8. Mesleklere Göre Kitap Okuma Sıklıkları (%)

Meslek	Hiç Okumam	1-5	6-11	12-20	21 ve Üzeri
Öğrenci	17.8	33.1	25.1	11.9	12.1
Ev kadını	72.8	20.1	4.4	2.0	0.7
Emekli	51.1	26.1	11.4	4.6	6.8
İşçi	58.6	22.8	8.6	5.0	5.0
Memur	23.4	40.2	15.2	12.7	8.5
Esnaf	71.2	20.0	5.0	2.5	1.3
Çiftçi	100.0	-	-	-	-
İş adamı	35.5	35.5	19.4	6.4	3.2
Yük. memur/yönetici	6.8	33.8	18.9	16.2	24.3
İşsiz	33.8	33.8	12.1	6.8	13.5
Diğer	20.8	30.6	23.6	18.1	6.9
N= 1800	SD= 40	$\chi^2H= 482.125$			P<.05

Coğrafik Geçmişe Göre Okuma Sıklıkları

Çocukluk, gençlik ve yetişkinliklerini köy, ilçe ya da ilde geçiren bireyler arasında okuma sıklıkları açısından anlamlı bir farklılık söz konusudur (tablo 9a, 9b, 9c). Çocukluk, gençlik ve yetişkinliklerini şehirde (ilçe-il) geçiren bireyler, köyde geçiren bireylere göre daha yüksek düzeyde okuma alışkanlıklarına sahiptirler. Köy, ilçe ve ilin hem genelde ve hem de eğitim açısından farklı sosyo-ekonomik koşullara sahip olması yukarıdaki ilişkiyi açıklar görünmektedir. Okuma sıklıklarında çocukluk ve gençliğin (özellikle çocukluğun) geçirildiği yerin, dolayısıyla çocukluğun, yetişkinliğin geçirildiği yere ve dolayısıyla yetişkinliğe göre çok daha anlamlı etkisinin olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 9a. Çocukluğun Geçirildiği Yere Göre Bireylerin

Okuma Sıklıkları (%)

Yer	Hiç Okumam	1-5	6-11	12-20	21 ve Üzeri
Köy	59.5	20.5	9.6	4.8	5.4
İlçe	22.1	37.1	20.0	12.8	7.9
İl	24.3	28.9	20.1	11.3	15.5
N= 1800	SD= 8	$\chi^2H= 195.577$			P<.05

Tablo 9b. Gençliğin Geçirildiği Yere Göre Bireylerin

Okuma Sıklıkları (%)

Yer	Hiç Okumam	1-5	6-11	12-20	21 ve Üzeri
Köy	85.4	9.9	3.3	0.6	0.6
İlçe	25.2	35.9	22.3	8.7	7.8
İl	29.9	30.4	15.6	12.2	11.8
N= 1599	SD= 8	$\chi^2H= 209.270$			P<.05

Tablo 9c. Yetişkinliğin Geçirildiği Yere Göre Bireylerin Okuma Sıklıkları (%)

Yer	Hiç Okumam	1-5	6-11	12-20	21 ve Üzeri
Köy	90.0	0	10.0	0	0
İlçe	50.0	40.0	10.0	0	0
İl	32.7	44.2	11.5	1.9	9.6
N= 893	SD= 8	$\chi^2H= 22.093$			P<.05

Öte yandan, ailelerinin coğrafik kökenine göre bireylerin okuma sıklıklarını gösteren Tablo 10 verilerine göre, ailesi kent kökenli bireylerin köy kökenlilere göre anlamlı oranda fazla kitap okudukları anlaşılmaktadır. Köy kökenli bireylerin yaklaşık %77'si hiç kitap okumamakta ya da yılda 1-5 arası kitap okumaktadırlar. Oysa bu oran, il kökenli bireylerde %56'dır. Benzer farklılık yılda 21 ve daha fazla kitap okuma bazında da göze çarpmaktadır.

Tablo 10. Ailelerinin Coğrafik Geçmişine Göre Bireylerin Kitap Okuma Sıklıkları (%)

Ailenin Coğ. Geç.	Hiç Okumam	1-5	6-11	12-20	21 ve Üzeri
Köy	51.2	25.5	12.0	6.0	5.3
İlçe	31.2	35.4	17.7	8.8	6.9
İl	25.1	31.3	21.8	11.3	10.5
N= 1738	SD= 8	$\chi^2H= 195.557$			P<.05

Ankara'ya farklı bölgelerden gelen ailelerin bireylerinin okuma sıklıkları açısından anlamlı farklılıklar gösterdikleri anlaşılmaktadır. Hiç okumayan ya da yılda 1-5 arası kitap okuyan Akdeniz Bölgesi kökenli bireylerin oranı %39 iken, bu oran Güneydoğu Anadolu kökenli bireyler için %79'dur. Aynı farklılık sık okuma bazında da görülmektedir. Her coğrafik bölgenin farklı bir alt kültürü ifade ettiği temelinde düşünüldüğünde okuma sıklıklarının bu farklılıktan kaynaklandığı söylenebilir.

Tablo 11. Ailelerin Geldikleri Bölgeye Göre Bireylerin Kitap Okuma Sıklıkları (%)

Ailenin Geldiği Bölge	Hiç Okumam	1-5	6-11	12-20	21 ve Üzeri
Marmara Bölgesi	13.2	32.1	30.2	15.1	9.4
Ege Bölgesi	18.1	33.9	16.1	17.9	14.0
D. Anadolu Bölgesi	44.2	29.9	11.2	8.7	6.0
İç Anadolu Bölgesi	44.0	29.2	14.4	6.1	6.3
Karadeniz Bölgesi	34.1	32.3	15.9	8.8	8.9
G.D. Anadolu Bölgesi	50.8	28.1	14.0	1.7	5.4
Akdeniz Bölgesi	15.6	23.4	28.1	17.2	15.7
N= 1737	SD= 24	$\chi^2H= 116.659$			P<.05

Gelir Düzeyine Göre Okuma Sıklıkları

Ailenin gelir düzeyi ile bireyin okuma sıklıkları arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur. Buna göre, gelir düzeyi yükseldikçe, genelde okuma alışkanlığı da artmaktadır. Ancak, her gelir düzeyinde yoğunlaşma yılda 1-5 arası kitap okuma sıklığındadır. Kitap okuma sıklıkları açısından en olumsuz görüntü en alt gelir düzeyindeki bireylere ait iken, en çok okuyan grup en üst gelir düzeyindeki bireylerdir.

Gelir düzeyi yükseldikçe ailenin eğitim ve kültür düzeyinin de genelde yükseleceği ve bu kurumlara ilişkin duyarlılığın artacağı sayıltısı, gelir düzeyi ile kitap okuma sıklığı arasındaki ilişkinin varoluş nedeni olarak yorumlanabilir.

Tablo 12. Gelir Düzeyine Göre Bireylerin Kitap Okuma Sıklıkları (%)

Ailenin Gelir Düzeyi	Hiç Okumam	1-5	6-11	12-20	21 ve Üzeri
2.000.000.TL'den az	47.6	31.3	6.2	5.4	5.5
2.000.000-3.999.999	53.8	24.7	10.1	4.9	6.5
4.000.000-7.999.999	39.4	28.3	13.6	6.2	12.5
8.000.000-15.999.999	22.1	31.5	21.9	13.1	11.4
16.000.000.TL ve üzeri	15.7	36.7	21.0	13.3	13.3
N= 1800	SD= 16	$\chi^2H= 121.438$			P<.05

Ailede Kitap Okuma Sıklıkları, Ailelerin Kitap Okumaya İlişkin Tutumları

Okuma alışkanlığında etkisi olduğunu düşündüğümüz, ailelerde kitap okuyan birey bulunup bulunmadığı, ailelerin, kitap okuma olayına yönelik tutumları ile ilgili bulgulara göre, ailelerin en büyük bölümünde (%32.9) hiç kitap okunmazken, bu oran alt sosyo-ekonomik bölgelere doğru gidildikçe yükselmektedir (%44.6). Ailelerde kitap okuyan bireyler içinde ise en düşük oran, bireylerin okuma alışkanlığı açısından en büyük öneme sahip anne ve babalara ait (%13.9) görünmektedir.

Bireylerin kitap okuyup okumamalarına ilişkin olarak ailelerin çoğunlukla (%65.1) tepkisiz oldukları, bu oranın alt sosyo-ekonomik bölgelerde yükseldiği (%77.8) anlaşılmaktadır. Bu konudaki olumlu tepki bireylerin kitap okuma sıklıklarını artırırken, olumsuz tepki bunu azaltmaktadır.

Anne ve babanın kitap okumasının bireyin okumasını olumlu yönde etkilediği görülmektedir.

Ailelerin, kitap okuyup-okumamaları konusunda gösterdikleri tepki / tepkisizlik bireylerin yaş, medeni durum ve mesleklerine göre farklılıklar gösterirken, cinsiyet için böyle bir farklılık söz konusu olmamaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Araştırmadan elde edilen sonuçları kısaca şöyle sıralayabiliriz:

1. Toplumun kitap okuma alışkanlığı düşüktür.
2. Toplumun kitap okuma alışkanlığı yaşanan sosyo-ekonomik koşullara ve yaşama tarzına bağlı olarak değişiklik göstermektedir.
3. Üst sosyo-ekonomik bölgeden alt sosyo-ekonomik bölgelere doğru gidildikçe okuma alışkanlığı oranı düşmektedir. Bir başka deyişle, olumlu sosyo-ekonomik koşullarda yaşayan bireyler, olumsuz sosyo-ekonomik koşullarda yaşayan bireylere göre daha çok kitap okumaktadırlar.
4. Değişik sosyo-ekonomik koşullarda yaşayan bireylerin okuma alışkanlığı düzeyleri arasındaki farklılıklar, eğitim, bilgi, kültüre (yaşam tarzına) ilişkin farklı yaklaşım, ilgi ve duyarlılıktan kaynaklanmaktadır.

5. Okuma alışkanlığı bir gençlik davranışı niteliği göstermektedir. Yaş yükseldikçe okuma alışkanlığı düzeyi düşmektedir.
6. Cinsiyet okuma alışkanlığını anlamlı oranda etkileyen bir etken değildir.
7. Okuma, bekâr bireylerin daha çok gerçekleştirdikleri bir eylemdir.
8. Okuma alışkanlığı ile eğitim arasında güçlü bir ilişki vardır. Eğitim düzeyi yükseldikçe okuma alışkanlığı düzeyi artmaktadır.
9. Anne-babanın eğitim düzeyleri bireyin okuma alışkanlığını etkilemektedir. Anne-babanın eğitim düzeyleri yükseldikçe bireyin okuma alışkanlığı artmaktadır.
10. Bireyin sahip olduğu mesleğin okuma ve bilgiye dayalı olması, onun, okuma alışkanlığını olumlu bir biçimde etkilemektedir. Okuma alışkanlığı genelde öğrenci ve yüksek memur / yönetici davranışı niteliği göstermektedir.
11. Bireyin coğrafik geçmişi okuma alışkanlığını etkilemektedir. Şehir kökenli bireyler köy kökenli bireylere göre daha yüksek düzeyde okuma alışkanlığına sahiptirler.
12. Türkiye'de görece gelişmiş bölge (coğrafik) kökenli bireyler daha çok kitap okumaktadır.
13. Ailenin gelir düzeyi yükseldikçe bireylerin okuma alışkanlığı artmaktadır. Bir başka deyişle, varlıklı kesimin bireyleri daha çok kitap okumaktadır. Ancak, tüm gelir kesimlerinde okuma alışkanlığı düzeyi düşüktür.
14. Ailelerin, çocuklarının kitap okuyup okumamalarına karşı aldıkları tutumun niteliği, onların okuma alışkanlıklarını etkilemektedir. Bu konudaki tepkisizlik ve olumsuz tepki okuma alışkanlığını azaltırken, olumlu tepki artırmaktadır. Aileler, kitap okuma konusunda genelde tepkisizdirler.
15. Okuyan bir aileye (özellikle anne ve babaya) sahip olmak bireylerin okuma alışkanlığını artırır.
16. Okuma, toplumun, bireylerden, statülerine göre gerçekleştirmelerini istediği bir rol niteliği göstermektedir.
17. Okuma alışkanlığının genelde genç, öğrenci, bekâr, eğitime dayalı mesleklere sahip, kent kökenli ve ailesi bu konuda duyarlı bireylerde yüksek olması büyük bir olasılıkla eğitim etkeni ile açıklanabilir. Çünkü, yukarıda sıralanan tüm özelliklerin ortak paydası eğitimidir. Okuma alışkanlığı ile en yüksek düzeyde ilişkiye eğitim değişkeninin sahip olduğu da düşünülürse bu değerlendirme somutlaşmaktadır.

Bu sonuçlar çerçevesinde şu iki profili çıkarabiliriz:

Hiç Okumayan Birey Profili: 65 yaş ve üzeri, olumsuz sosyo-ekonomik koşullara sahip; evli; düşük eğitim düzeyli; okumayan bir aileden gelen; çiftçi; ailesi kitap okumaya tepkisiz ya da olumsuz tepki gösteriyor.

Çok Okuyan Birey Profili: 15-24 yaş arası; olumlu sosyo-ekonomik koşullara sahip; bekâr; eğitim düzeyi yüksek; okuyan aileden gelen; öğrenci, yüksek memur ya da işsiz; şehir kökenli; yüksek gelir düzeyine sahip; ailesi kitap okumaya karşı duyarlı ve olumlu tepki gösteriyor.

Elde edilen sonuçlar temelinde önerilerimiz genelde şöyle sıralanabilir:

1. Okuma alışkanlığı konusunda ilgili kurumlar tarafından bilimsel bir politika / eylem planı oluşturulmalıdır. Bu politikada:
 - a) Hiç okumayan, az okuyan, orta düzeyde okuyan ve çok okuyan birey profilleri temel alınmalıdır.
 - b) Her düzey için ayrı bir eylem planı hazırlanmalıdır.

- c) Farklı sosyo-ekonomik koşullara sahip bireyler için farklı programlar oluşturulmalıdır.
- d) Bu politika / plan yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim düzeyi, meslek, gelir düzeyi, ve coğrafik geçmiş temelinde ayrıntılandırılmalı; bu sosyo-ekonomik etkenlere göre ayrı programlar gerçekleştirilmelidir.
2. Gerçekleştirilmesi düşünülen okuma alışkanlığı programlarında gereksinim duyulacak özel nitelikli okuma materyali (çeşitli punto büyüklüğünde, çeşitli içerik düzeylerinde, vb.) sağlanmalıdır.
3. Yaşama geçirilecek programları yürütecek kişi ve kurumlar belirlenmeli; bunlar arasında yasal işbirliği sağlanmalı ve görev alacaklar eğitimden geçirilmelidirler.
4. Medyanın ilgisi sağlanmalıdır.
5. Pilot proje niteliğinde ön denemeler yapılmalıdır.
6. Çocuk, okul ve özellikle halk kütüphanelerine bu konuda olanaklarla birlikte belirleyici yetki ve görevler verilmelidir.
7. Örgün ve yaygın eğitim programları ulusal düzeyde bu konu ile ilgili olarak gözden geçirilmelidir.

Bir ülkede, hem bireysel ve hem de toplumsal gelişimin önemli ön koşullarından birisi olan okuma alışkanlığı sorunu var olduğu sürece, gelecek için umutlu olmanın çok fazla maddi temeli kalmamış demektir. Toplum için umutsuzluğun tercih edilir bir durum olamayacağı ise yadsınamaz bir gerçektir.

Kaynakça

- Dubrovskaya, M.M. (1992). "We have read different tales: on some value models in children's reading", *IFLA Annual 1991* içinde (216). München: K.G. Saur.
- Fasick, A. (1986). "Current research on the reading interests of young people in North America", *IFLA Annual 1985* içinde (211). München: K.G. Saur.
- Garrett, Jeffrey. (1991). "Missing Eco: on reading the 'Name of the Rose' as library criticism", *The Library Quarterly* 61 (4): 373-378.
- Gassol, de Horowitz R. (1993). "Literacy and development in the Third World: Could librarianship make a difference?" *IFLA Journal* 19 (2): 170-180.
- IFLA. (1986). *IFLA Annual 1985*. München: K.G. Saur.
- . (1990). *IFLA Annual 1989*. München: K.G. Saur.
- Kolodziejska, J. (1988). "Social motivation for reading" *IFLA Annual 1987* içinde (200). München: K.G. Saur.
- Luckham, B. (1986). "The Adolescent reading transition: towards the definition of a problem", *IFLA Annual 1985* içinde (212). München: K.G. Saur.
- Mesic, Durda. (1991). "Development in reading in Yugoslavia" *IFLA Annual 1990* içinde (198). München: K.G. Saur.
- Richards, P. Spencer. (1992). "Reading and reading research in the United States in twentieth century", *IFLA Annual 1991* içinde (217-218). München: K.G. Saur.
- Sever, S. ve Y. Branse. (1992). "Social aspects of reading-the case of Israel" *IFLA Annual 1991* içinde (217-218). München: K.G. Saur.
- Thomas, Lucille C. (1993). "World literacy and the role of libraries" *IFLA Journal* 19 (2): 162-169.
- Zapata, M.E. (1994). "The role of public libraries in literacy education", *Libri* 44 (2): 123-129.